

Hanna Makurat

Aksjologiô kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów

Acta Cassubiana 9, 29-32

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hanna Makurat

Aksjologiô kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów

*Mòwa (...) je pòstrzędzëznã, medium strzodowiskã,
w chtërny m i przez chtërno
subiekt sã ùstanòwiò, a swiat sã pòkòzywò¹.*

Jãzëkòwò materiò je blòs twòrzëwã, chtërno bùdëje kòmùnikat. Jãzëkòwi kòd nie je dërzëniã aktu mówë, ale leno bùtnowã fòrmã wësłowiony mësłë. Szëk kòmùnikatu nachòdò sã w mësłë przekòzywóny przez jãzëk, a nie w jãzëkòwi substancji. Analizëjącë tekst, nót je wic rozparłãczëc i dawac bòczënié tak na lingwistny aspekt, jak i meritoricznã wòrtnotã kòmùnikatu. Aksjologòwi pòzdratk na tekst ni mòże òdwòlëwac sã blòs do jãzëkòwégò spòdla, a òmijac kwalitëtne i semaítne sztaturã jãzëkòwégò przekazu.

Równak w przëtròfkù kòmùnikatów w kaszëbsczim jãzëkù pòwszëdnã praktikã je nobilitowanié przekazów z pòzdratkù na jich kaszëbskòjãzëkòwòsc bez taksowaniò i bez zdrzeniò na jich meritoricznã, artistnã i esteticznã wòrtnotã. Kaszëbskòjãzëkòwòsc tekstu pòcygò za sobã aksjologòwã neùtralnosc w ùprocëmniënim do kwalitëtnoscé kòmùnikatu.

Témã hewòtnégò artikla je problema wòrtnotowaniò kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów, rozezdrzëwónò z mòla wiëndzeniò filozofii aksjologii i filozofii kòmùnikacji. Dokòz nen mò prirodã wëłączno teòretnã, równak òpiarti je na òbserwacji jawernëch aktów kòmùnikacji w kaszëbsczim jãzëku. Spòdlim teòretnégò wëłożënkù sã w òsoblëwòscë subiektiwné aktë wòrtnotowaniò kaszëbskòjãzëkòwëch pisonëch tekstów ùrmòwi kùlturë i artistnëch tekstów, a téz òbserwacjò pòtoczny swiãdë na témã kaszëbskòjãzëkòwëch przekazów.

Donãdka ùczali òpisywelë pòzytywny znacznëk bëcò kaszëbszczégò jãzëka w tekstach tak pisonëch, jak téz gòdónëch, pòkòzëjącë kaszëbskòjãzëkòwã kùlturã jakno fòrmã spòlëznowò-kùlturowi nobilitacji kaszëbiznë i spòsòb ùtrzima-

---

¹ Dolm. za: P. Ricoeur, *Wyzwanie semiologiczne: problem podmiotu*, [w:] tegoż, *Egzystencja i hermeneutyka. Rozprawy o metodzie*, wybór, oprac. i posł. S. Cichowicz, przeł. E. Bienkowska, Warszawa 1975, s. 209-210.

niégò dérowaniô kaszëbsczi juwernotë². Nie bëła zôs pòdjimónô sprawa rozezdrzewaniô kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów z pòzdratkù jich mëslowi zamkloscë i wòrnotowaniô pòdjimónëch témów i téz z pòzdratkù kwalitëtnégò aspektu przekòzywónëch infòmracjów.

Terëczasny przëjimòrz kaszëbskòjãzëkòwégò tekstu, òsoblëwò letkòwiérny przëjimòrz, chtëren ni mô czëtińcowégò doswiôdczeniô, je òczarzony kaszëbskòjãzëkòwim tekstã wëłączno z pòzdratkù na fenómën jãzëkòwégò nòrzãdła, jaczim je tuwò kaszëbsczi jãzëkòwi kòd. W pòtoczny swiãdze kaszëbsczégò przëjimarza kòmùnikatu spòdlowim kriterium rozsãdzywajãcym o wòrtność tekstu je jegò kaszëbskòjãzëkòwòsc abò ji felënk (ewentalno pòtocznë ùjimanië jãzëkòwi spòsobnoscë kaszëbsczégò àutora). Tak tej aksjologòwi pòzdratk je niefül – niemòzëbnë je wic òtaksowanië jawerny wòrnotë tekstu. Jezlë za jedurnã przënòlëznã aksjologòwã kategòriã przëjimò sã jãzëkòwë nòrzãdło, zôs pòdstałë aksjologòwë aspektë przekazù sã òmijónë, tej je mòžno mówic blòs ò ùdòwónëch wòrnotach tekstu. Równak niedoswiôdczony przëjimòrz mdze miôł ùdòwanië wòrnotów za wòrnotë³.

Jiwrë przëjimarza z rozparlãczeniëm kaszëbskòjãzëkòwëch wòrtnëch tekstów i tekstów przedstòwajãcëch ùdòwanië wòrnotów parlãczã sã z felënkã w kaszëbiznie biëznégò kriticznégò òbsãdu kaszëbskòjãzëkòwi pismieniznë. Dlò pòdnieseniô kwalitëtu kaszëbskòjãzëkòwëch kòmùnikatów, kaszëbskòjãzëkòwim àutoróm i tekstóm brëkòwnò je kònstruktivnò kritika. Felënk kriticzny instancji je przëczënë rëgòwaniô kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów na jedny mòło rozjinaczony równi wòrnotowaniô.

Tak àutorowie, jak téz czëtińcowie ni majãcë bütnowi kriticzi, czëtajã i przëjimajã kaszëbskòjãzëkòwë tekstë letkòwiérno. Je mòzëbnë czësto nie znac sã na kùnszce ùsòdzaniô tekstów, ale nie je mòžno bezkriticzno przëjimać jakno wòrtnégò kòzdegò kaszëbskòjãzëkòwégò tekstu, czerëjãcë sã leno jednym wskòzywòczã kriticzi – jãzëkòwim twòrzëwã.

Dodòwno w przëtròfkù kaszëbskòjãzëkòwëch tekstów òbsãdowi nie podlëgò nië blòs mëslowò wòrtnota tekstu, ale wòrnotowaniu nie je téz pòddòwónë nòrzãdło – jãzëk. Relatiwnò stòwò sã warkòwnò jãzëkòwò pòchwatnosc àutora; jãzëkòwë fele, stilistika, òdstãpiwanië òd kaszëbsczi jãzëkòwi normë je merkónë jakno zanòlëznë.

Kaszëbsczi jãzëkòwi kòd, ùznóny za absolutnã wòrnotã kaszëbskòjãzëkòwégò przekazù, stòwò sã w swiãdze letkòwiérnegò przëjimarza wòrnotã *sensu stricte*. Wòrnotowanië òstòwò zniòslë do òglowégò nazëwòcza, tj. do

² B. Synak, *Współczesne funkcjonowanie kaszubszczyzny*, [w:] *Kaszubszczyzna, Kaszëbizna*, red. E. Breza, Opole 2001, s. 295-316; E. Rogowska-Cybulska, *Poliwalencja kaszubszczyzny a kultura masowa*, [w:] *Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś*, red. J. Tredner, Warszawa 2006, s. 73-97.

³ R. Ingarden, *Wartości artystyczne i wartości estetyczne*, [w:] tegoż, *Studia z estetyki*, t. 3, Warszawa 1970, s. 272.

kaszèbskòjÄzÈkòwòscë. Letkòwièrnò pòstawa gwësno nie zaswiòdcziwò ò tim, ze kaszèbskòjÄzÈkòwi tekst mùszi bëc wëzbëti wòrtnotów, le ze pùblika czëtińców je niekòmpetentnò abò téz felëje ji esteticzny kùlturë nieòbëndny do przestòwaniò z tekstã.

Na binie kaszèbsczi kùlturë prowadzonò je terëczasno jigra ò to, chto pierszi ùsady jakã kategoriã tekstów w kaszèbsczim jÄzÈku, pòsobno dówò sã to do wiédze i wëprzëdniwò autora nowégò òrtu tekstu ùsazonégò w kaszèbsczim jÄzÈku. Mësłowò wòrtnota, artistnò wòrtnota, esteticznò wòrtnota, a nawetka jÄzÈkòwò wòrtnota mògã bëc na równi realno niewësoczi, równak z pòzdratkù na nòrzãdło – kaszèbsczi jÄzÈkòwi kòd – w swiãdze letkòwièrnëch przëjimarzów tekstë ne zwëskùjã miarã wòrtnëch kwalitetów.

Zgòdno z filozofią wòrtnotowaniò ò aksologòwim kwalitece tekstu mòžno rozsãdzëwac dopiërze pò dokònanim jegò aksjologòwi interpretacji. Jezlë nie òstónie dokònóny kriticzny òbsãd, mòze duńc do przëpisaniò wòznégò znacënkù tekstowi, chtëren na to nie zasługiwò.

Na ùgwësniãnié w pòtoczny swiãdze bezògòdkòwi wòrtnotë kaszèbskòjÄzÈkòwëch przekazów cësk mają kaszèbsczë strzòdczi spòlëznowégò kòmunikòwaniò, w jacich colemało przedstòwiò sã dlò pùblicznégò wiadła kwalitetno strzëdny, ale kaszèbskòjÄzÈkòwi, tekst jakno dokòz kùnsztu. Manipulacjò kaszèbskòjÄzÈkòwim czëtińcã mò sã przëczënie do pòdwëzszeniò wòrtnotë tekstu w subiektywnym przëjimie. Równoczasno w kaszèbsczich mediach kaszèbskòjÄzÈkòwi aspekt tekstu colemało zjisycywò instrumentalnã fùncjã – kaszèbskòjÄzÈkòwi tekst stówò sã nòrzãdłã pòdwëzszezënë kaszèbsczégò jÄzÈkòwégò kòdu. Dzãka kaszèbskòjÄzÈkòwòscë w swiãdnëch aktach przëjimarzów pòkòzywò sã òmana wòrtnotë tekstu.

W kùlturze kòzédégò jÄzÈka nòtërnym faktã je pòwstòwanié tekstów kwalitetno wòrtnëch i tekstów przekòzywajãcëch standardowé zamkòscë, jacé nie brëkùjã wiòldzich intelektualnëch starów. Problema równak je nié w samim pisanim, le w bezkriticznym przëjimanim kòzédégò kaszèbskòjÄzÈkòwégò tekstu jakno wòrtnotë sami w sobie. Takò sztatura, wpisëjãcò sã w teoriã subiektywòscë wòrtnotów, w dërzëniu prowadzi do relatiwizacji kaszèbskòjÄzÈkòwégò ùtwòrstwa i ùznaniò kaszèbskòjÄzÈkòwégò kùnsztu za kùnszt aksjologòwò neùtralny.

Dlò przënòlëznégò òbsãdu wòrtnotë tekstu wòznë je, zëbë tekst – jÄzÈkòwi twòr – widzec przez prizmã esteticznëch kwalitetów. Andrzej Tyszczyk pisze:

„(...) jÄzÈk wëkùstrzony je w gwësne »mechanicznë« umòzëbnijãcë przëndzenié òd dokazu rozmiònégò jakno jÄzÈkòwi twòr do dokazu w znacënkù esteticznégò przedmiotu”⁴.

Kaszèbsczi autòr, jak téz kaszèbsczi czëtińc, mùszã ùswiãdnic sobie, zë wòrtnota tekstu je ùsòdzònò z pòmòcã gwësny dobiérnotë znankòwiznów.

⁴ Dolm. za: A. Tyszczyk, *Estetyczne i metafizyczne aspekty aksjologii literackie Romana Ingardena*, Lublin 1993, s. 22.

Jãzëkòwô sfera nie je sferã aksjologòwò samòbëtñã: kaszëbsczi jãzëkòwi kòd je integralnym rësznikã przekazu i ni mòże bëc ùjimóny jakno transcendentnô wôtrnota. Jãzëkòwi kòd wpisëje sã w sztrukturã tekstu i jakno kòstrukciji dziejnik tekstu mò semanticznã przyrodã. Aksjologòwi pòdrzatk wëmògò, żebë dawac bôczënk tak na wiôrtã jãzëka, jak téż kòstituòwóny przez jãzëk semanticzny aspekt i kwalitetny aspekt jãzëkòwégò kòmùnikatu.